

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF A FORMING THE RESOURCE PROVIDING OF THE ECONOMIC REGION POTENTIAL

Валентин ТАЛАХ,
кандидат економічних наук,
Луцький національний технічний університет

Valentyn TALAKH,
PhD Economics,
Lutsk National Technical University

Рішення про правомірність включення відповідного ресурсу до складу формуючих факторів економічного потенціалу повинне базуватися на об'єктивній основі, бути теоретично доведеним і практично доцільним, а не аксіоматичним. При суб'єктивному підході до цього питання виникає небезпека включення другорядних ресурсів, або окремих складових, або ж псевдоресурсів, тобто тих чинників виробництва, які не мають матеріально-речового змісту, але певною мірою розкривають характер використання окремих ресурсів.

Розглядаючи методологічні основи даної проблеми в історичному аспекті, слід зазначити, що з розвитком виробничих відносин змінювались і класифікації ресурсів, але в основу будь-якої з них було покладено їх три класичні види: земля, капітал та праця. Вперше цю класифікацію розвинув відомий французький економіст Ж.Б.Сей. Сучасні економісти при класифікації економічних ресурсів спираються на класичну тріаду, але кожен розширює її по-різному і намагається доповнити іншими видами ресурсів, виходячи з сучасного стану розвитку технічної, економічної, соціальної, політичної та інших думок [1-11].

Дослідження чинників формування, використання й відтворення економічного потенціалу регіону в цілому та його складових елементів зокрема необхідне для:

- розробки методики кількісної оцінки і проведення безпосереднього аналізу рівня його використання;
- виявлення конкурентної переваги регіонів у цілому та конкретних товаровиробників зокрема;
- виділення найбільш пріоритетних напрямів виробничого, технологічного й економічного розвитку, а також першочергового інвестування фінансових ресурсів для його послідовного нарощування;
- виявлення резервів підвищення ефективності його використання.

Широковживаною в наш час є категорія «економічні ресурси», що визначаються як основні елементи економічного потенціалу, які має в розпорядженні суспільство на кожному етапі розвитку продуктивних сил у рамках певної історичної системи виробничих стосунків, за допомогою яких досягаються конкретні цілі економічного і соціального розвитку та які підрозділяються на матеріальні, фінансові, трудові та природні. Є різні точки зору на співвідношення понять «природні ресурси» та «економічні ресурси». Природні ресурси розглядаються або як складова економічних ресурсів, або як однорівнева категорія з поняттям «економічні ресурси», які в сукупності становлять категорію «ресурси». На наш погляд, під час розгляду питання про ресурсне забезпечення економічного потенціалу регіону чи країни доречним буде використання саме категорії економічних ресурсів, оскільки категорія «ресурс» є загальнонауковою парадигмою, що стосується

як фундаментальної науки, так і духовної, соціальної та інших сфер життя суспільства.

У комплексі економічні ресурси утворюють ресурсний блок економічного потенціалу. Як економічна категорія економічний потенціал за своїм соціально-економічним змістом є дотичним до таких економічних категорій, як національне багатство,

продуктивні сили. Між ними структурно є багато спільного, проте існують економічні відмінності, які необхідно також урахувати. Так, національне багатство - це сукупність накопичених продуктів минулої праці, врахованих і залучених в економічний оборот природних ресурсів, які має в розпорядженні суспільство на певний момент часу. До складу національного багатства в загальному вигляді входять: основні виробничі й невиробничі засоби; запаси і резерви матеріальних цінностей різнопланового призначення, у тому числі виробничого (предмети праці) і невиробничого (предмети тривалого користування, предмети споживання); матеріальні цінності духовної культури (витвори мистецтва, пам'ятники культури тощо); розвідані природні ресурси, що враховані й залучені в господарський оборот. Водночас у складі національного багатства не враховуються людські ресурси. А в складі економічного потенціалу не враховуються предмети споживання і матеріальні цінності духовної культури.

Подальші деталізація і конкретизація економічного аналізу територіального виробничо-господарського комплексу передбачають поглиблену диференціацію наведених вище груп ресурсів і їх розподіл за структурними складовими підгрупами факторів та умов, які суттєво впливають на формування економічного потенціалу регіону й ефективність його використання. Нами запропоновано трирівневу деталізацію ресурсів (див. табл.):

- перший рівень - ресурс як економічна категорія - не має матеріального змісту, а є лише науковою дефініцією, теоретичною викладкою, узагальненням;
- другий рівень - інтегральний ресурс-умова - чинить істотний вплив на формування економічного потенціалу регіону й ефективність його використання та відображає всі найбільш суттєві структурні складові ресурсів третього порядку. Ресурси цього рівня мають як ознаки, що притаманні економічній категорії, так і ознаки, що притаманні ресурсам-чинникам, тобто ресурсам, які формують третій рівень;

- третій рівень - ресурс-чинник - безпосередні чинники економічної діяльності суб'єктів господарювання і регіональних комплексів, які можна кількісно виміряти та оцінити, які дозволяють проводити ранжування і визначати складові елементи економічного потенціалу регіону відповідно до виробничо-технологічного та організаційно-економічного призначення. Набір цих ресурсів найбільш адекватний їх натурально-речовому складу та змісту, практично необмежений у кількісній деталізації та залежить лише від мети й глибини аналізу,

У статті розкрито особливості формування структуроутворюючих елементів економічного потенціалу на регіональному рівні з метою з'ясування набору головних складових, визначення їх важливості та взаємодії в загальній структурі, кількісної оцінки й виявлення резервів підвищення ефективності його використання.

The features of the formation the structure forming elements of the economic potential at the regional level with the purpose to find out the set of the main components, determination of their importance and the cooperation in a general structure, the quantitative estimation and detection the backlogs of increase their efficiency of its using are revealed in the article.

Таблиця Диференціація структуроутворюючих ресурсів економічного потенціалу регіону за істотністю впливу на його формування та ефективність використання

Види ресурсів за рівнями конкретизації		
Перший рівень — економічна категорія	Другий рівень — інтегральний ресурс-умова	Третій рівень - ресурс-чинник
Природні	Земельні	- земельна площа регіону, включаючи внутрішні води; - площа земель сільськогосподарського призначення, їх склад та структура; - структура землі за якістю, аграрно-виробничими групами з урахуванням фізико-хімічних особливостей тощо.
	Надрові	- запаси усіх видів розвіданих і врахованих мінерально-сировинних та паливно-енергетичних ресурсів регіону; - структура та динаміка запасів корисних копалин; - рівень підготовленості виявлених родовищ до промислового освоєння; - показники пошуку та розвідки нових родовищ тощо.
	Лісові	- площа лісів водоохоронного значення; - площа лісів захисного значення; - площа лісів санітарно-гігієнічного та оздоровчого значення, а також заповідники, національні та природні парки, альпійські ліси; - розподіл лісів за класами та категоріями стиглості тощо.
	Атмосферні	- кількість джерел забруднення атмосфери; - кількість шкідливих речовин, що викидаються джерелами забруднення атмосфери; - кількість підприємств, що перевищили норми викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря тощо.
	Водні	- площа водозабору та водяної поверхні найбільших водосховищ; - довжина річок, об'єм води в основному руслі та площа їх басейну; - запаси води та її якість тощо.
	Агрокліматичні	- кількість опадів; - протяжність вегетативного періоду; - сума вегетативних температур тощо.
Трудові	Економічно-активне населення	- чисельність та статеві-віковий склад зайнятого населення; - професійний склад, рівень освіти й кваліфікації зайнятого населення; - професійний склад, рівень освіти та кваліфікації безробітних тощо.
	Демографічні	- чисельність населення та його розподіл по території країни та регіону; - склад населення за статтю, віком, національністю, освітою, соціальним станом тощо; - природний рух населення; - міграція населення тощо.
	Соціальні	- кількість установ та організацій освіти, медицини і культури; - умови праці і життя людей та працюючих; - показники охорони здоров'я і соціальної захищеності населення; - рівні грамотності та освіти населення тощо.
Капітал	Основний	- наявність, склад та структура основних засобів; - якісний склад основних засобів тощо.
	Обіговий матеріальний	- наявність, склад та структура обігових матеріальних засобів; - якісний склад обігових матеріальних засобів тощо.
	Фінансовий	- фінансові ресурси населення; - ресурси фінансово-кредитної системи; - фінансові ресурси підприємств; - бюджетні ресурси тощо.
	Інформаційний	- директивні (законодавчі); - науково-технічні; - економічні; - організаційно-нормативні тощо.
	Інвестиційний	- внутрішні; - державні; - зовнішні тощо.
	Маркетинговий	- сукупність способів і можливостей підприємств та суб'єктів господарської діяльності регіону в реалізації маркетингової діяльності тощо.
	Інноваційний	- науково-технічні; - інтелектуальні; - нові технології тощо.
	Ринковий	- біржі; - ярмарки; - холдинги; - фінансово-промислові групи тощо.
	Інфраструктурний	- будівельної інфраструктури; - транспортні; - інженерної інфраструктури; - зв'язку тощо.

що постає перед дослідником. Саме ресурси цього рівня конкретизації дозволяють вирішувати питання регулювання й прикладного моделювання виробничих процесів, планування та прогнозування ефективності виробництва.

Універсальна класифікація чинників - ресурсів другого порядку використана нами для розробки схеми основних складових елементів економічного потенціалу регіону стосовно сучасних умов України як держави з традиційним обласним діленням території та відповідною, фактично існуючою структурою виробничо-господарської орієнтації, яка склалась історично. За певних умов одні й ті ж показники економічного потенціалу можуть, на нашу думку, використовуватися як для аналізу макро- та мезо-, так і мікроекономічних процесів. Такими умовами є, по-перше, максимальна повнота врахування усіх видів ресурсів у складі економічного потенціалу; по-друге, економічний потенціал як індикатор перебігу економічного процесу має одночасно обслуговувати його макро-, мезо- і мікрорівень за умови еквівалентної взаємної заміни ресурсів у виробничому процесі. Такого роду внутрішні диверсифікація і структуризація дають, з одного боку, можливість побудувати структурну піраміду ієрархії економічних ресурсів, яка є розгорнутою характеристикою економічного потенціалу об'єкта дослідження, а з другого — знання реального складу і наявного потенціалу структурних складових чинників - ресурсів другого і третього порядку.

Конкретизація факторів третього рівня є практично безмежною і залежить від мети аналізу, його глибини та наявної інформаційної бази; об'єктивності й адекватності показників, а також методичної бази їх обчислення; досяжності об'єкта для дослідження та фізичної можливості дослідника щодо його конкретного обстеження тощо. Розмежувати міру їх впливу на той чи інший потенціал вищого рівня не завжди є можливим та доцільним з економічної точки зору. Тобто одні й ті ж потенціали нижчих рівнів одночасно беруть участь у формуванні різних потенціалів вищих рівнів. Економічний потенціал регіону не є в повному розумінні регіональним, оскільки розташовані на території регіону підприємства будуть частиною економічного потенціалу країни. У результаті на території регіону можна виділити внутрішній регіональний економічний потенціал і державний економічний потенціал. Проте цей розподіл повинен проводитися з урахуванням того, що на державних підприємствах можуть використовуватися внутрішні трудові, водні, земельні, енергетичні ресурси регіону. Крім того, внутрішній економічний потенціал регіону може не обмежуватися рамками його території й виходити за її межі. На наш погляд, яскравою особливістю регіонального економічного потенціалу є можливість і наявність процесів ввезення і вивозу, імпорту й експорту ресурсів. Наприклад, вивіз ресурсів регіону сприяє зростанню відтворювального потенціалу інших регіонів.

ВИСНОВКИ

Отже, характеризуючи ресурсне забезпечення економічного потенціалу з погляду економічної теорії, ми визначаємо його як:

- 1) матеріальну умову для розширеного відтворення земельних, трудових і матеріально-технічних ресурсів;
- 2) сукупність збалансованих факторів для ефективного функціонування різноманітних організаційно-правових форм;
- 3) взаємодію двох форм способу виробництва, тобто продуктивних сил та виробничих відносин.

З економічної точки зору ресурсна база регіону є сукупністю чинників виробництва (трудових, фінансових, виробничих тощо) в їх кількісній і якісній оцінці та в розрізі їх можливої участі в програмах розвитку регіону. Кожен із ресурсів має своє самостійне значення і може бути використаний при плануванні й регулюванні виробництва як на макро-, так і мезо- та мікрорівнях. Кожному ресурсу відповідає певний вид потенціалу, а саме: природний, трудовий, соціальний, інформаційний, інтелектуальний, інноваційний, фінансовий, бюджетний, екологічний, демографічний, рекреаційний, інформаційний, етнокультурний, організаційний, зовнішньоекономічної діяльності та інші. Загалом в економічний потенціал регіону включається не тільки система

ресурсів, що склалася, а й альтернативні ресурси та їх джерела, тобто нові види ресурсів, які раніше не використовувались і можливість використання яких науково обґрунтована та є перспективною в даному періоді. При розгляді питання про ресурсне забезпечення економічного потенціалу регіону чи країни доцільним є використання категорії саме економічних ресурсів, оскільки категорія «ресурс» є загальнонауковою парадигмою, яка стосується фундаментальної науки, духовної, соціальної та інших сфер.

На наш погляд, усі компоненти економічного потенціалу регіону можна і доцільно об'єднати в часткові складові (або ж потенціали) у межах загального економічного потенціалу регіону. При цьому згадані складові варто згрупувати за можливістю впливу та управління ними з боку органів регіонального управління на такі, що не підлягають і підлягають оптимізації. Хоча, безумовно, раціонального використання й управління потребують вони всі. Такий поділ дозволить диференціювати заходи органів регіональної влади щодо формування та нарощування економічного потенціалу регіону – умовно-статичні складові є відносно сталими, а тому їх сформований потенціал буде лишатися незмінним протягом досить тривалого періоду часу, хоча й нарощування потенціалу цих складових практично неможливе. Що ж до умовно-динамічних складових, то ситуація є зворотною: їх потенціал потребує періодичної переоцінки, а нарощування можливе і передбачає багато різноманітних шляхів і можливостей.

Економічний потенціал потрібно розглядати як синергічну систему, що складається з підсистем, поданих потенціалами різного порядку, у зв'язку з цим необхідним є аналіз взаємозв'язків між потенціалами різних рівнів і між потенціалами одного рівня. Синергічний характер взаємозв'язків потенціалів нижчих рівнів визначається властивостями системи в цілому, які не зводяться до властивостей утворюючих її структурних елементів і які в сукупності відображають найважливіші сторони й економічні особливості регіону, формують та об'єктивно висвітлюють якість його економічного потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голян В.А. Інституціональні передумови господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу / В.А. Голян, Т.В. Божидарнік // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 1. – С. 110–116.
2. Драгунова Т. Особливості сучасного формування і розвитку наукового потенціалу України в регіональному вимірі / Т. Драгунова, І. Майданік // Україна: аспекти праці. – 2007. – № 6. – С. 35–40.
3. Дюндін В. Аналіз динаміки розвитку інтелектуального потенціалу України / В. Дюндін // Економіст. – 2008. – № 8. – С. 43–47.
4. Єресько І.Г. Оцінка інноваційного потенціалу України / І.Г. Єресько // Економіка та держава. – 2006. – № 4. – С. 34–38.
5. Козловський С.В. Роль стратегічного економічного потенціалу в управлінні факторами розвитку сучасних економічних систем / С.В. Козловський // Економіка та держава. – 2010. – № 2. – С. 55–58.
6. Кондратюк О.І. Економічний потенціал країни, його суть та тенденції розвитку / О.І. Кондратюк // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 3. – С. 91–98.
7. Смесова В. Сутність та класифікація джерел національного інвестиційного потенціалу / В. Смесова // Вісник ТНЕУ. – 2007. – № 2. – С. 57–63.
8. Стеценко Ж.В. Формування експортного потенціалу в Україні / Ж.В. Стеценко // Економіка та держава. – 2008. – № 7. – С. 22–24.
9. Тугай Л.В. Економічна сутність фінансового потенціалу регіону та його оцінка / Л.В. Тугай // Регіональна економіка. – 2007. – № 1. – С. 245–249.
10. Уліганинець Г.П. До питання про сутність ресурсного потенціалу регіону / Г.П. Уліганинець // Економіка та держава. – 2007. – № 9. – С. 20–22.
11. Шаманська О.І. Загальна система формування економічного потенціалу / О.І. Шаманська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 2. – С. 109–114.